

Dominika Muńko¹
Uniwersytet Szczeciński

Skuteczna edukacja religijna jako narzędzie aksjonormatywne

Wstęp

Jak wielkim przeobrażeniem ulega przestrzeń naszego życia przekonują fakty i dane statystyczne oraz potoczna obserwacja rzeczywistości. Niepokój budzi fakt, iż wspomniane przemiany rodzą mnogość problemów i dylematów aksjologicznych. Zagrożenia te mają bezpośredni wpływ na kształtowane w szkołach kolejne pokolenia dzieci i młodzieży². To dlatego do zadań nauczycieli, pedagogów i katechetów należy adekwatne reagowanie na zmieniające się dzieciństwo i okres adolescencji oraz na zmiany w hierarchii wartości społeczeństwa. Pedagogika będąca nauką pragmatyczną jest więc ze swej natury kontekstualna i dlatego nagłym wydaje się poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: na czym polega skuteczna edukacja? Można by pytać dalej na czym polega skuteczna edukacja religijna? Na ile *sensu stricto* religijne procesy poznawcze oraz ich jakość wpływają na wieloaspektowo pojmowany rozwój czy wychowanie istotowo związane z wartościami i wartościowaniem?

Pierwszy problem wynikający z tak sformułowanych pytań pojawia się już przy próbie zdefiniowania skuteczności. Bowiem czego oczekiwać należy od edukacji skutecznej? Więcej, jakie powinny być implikacje skutecznej edukacji religijnej? Upraszczając i konkludując stwierdzić należy, że tak pojmowana edukacja ma doprowadzić do nauczania się. Z pozoru stwierdzenie epatuje oczywistością. Jednak gdyby przyjąć je powszechnie, to zapewne każdy proces nauczania kończyłby się sukcesem. Podkreślić jednocześnie należy, że w przypadku edukacji religijnej faktor poznawczy to jedno, a postawy, które ma kształtować to drugie. Skuteczna edukacja religijna³ posiada funkcję wychowawczą

¹ Dominika Muńko – mgr lic., Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego, Katedra Teologii praktycznej, email: dominika.munko@usz.edu.pl

² Por., K. Dobrenko, *Adolescencja jako czas przejmowania inicjatywy za własny rozwój*, [w:] E. Sokołowska [red.], *Psychologia wspierania rozwoju i kształcenia*, Warszawa 2013, s. 132-146.

³ Zob. H. Słotwińska, *W poszukiwaniu nowych metod katechetycznych 2006*, Lublin 2006.

i formującą, zatem jej efektywność w warstwie formacji intelektualnej, powinna znaleźć przełożenie na efektywność w podejmowaniu wielorakich prób przełamania powszechnego kryzysu aksjonormatywnego.

Celem artykułu jest prezentacja wybranych innowacyjnych metod mających sprzyjać edukacji skutecznej oraz zasygnalizowanie możliwości i sposobów ich zastosowania w pracy nauczyciela, edukatora, katechety. Tym bardziej, że wiedza o procesie nauczania nie zawsze znajduje przełożenie na praktykę pedagogiczną. Wielu nauczycieli dysponuje wiedzą psychologiczną na temat funkcjonowania pamięci i przebiegu procesu uczenia się, ale nie zawsze stosuje je w praktyce. Rozdzźwięk pomiędzy wiedzą a praktyką ma niekorzystne konotacje dla efektywności procesu przekazywania wiedzy.

1. Edukacja religijna

Edukacja religijna wyznacza i definiuje istotną dziedzinę wychowania oraz przedmiot badań w ramach pedagogiki ogólnej i teorii wychowania⁴. Pedagogika religii jest teorią procesu religijnego nauczania i wychowania, zorientowaną aksjologicznie oraz prakseologicznie. Co więcej, podkreśla ona udział religii w kształtowaniu człowieka koherentnego, zintegrowanego i ukierunkowanego na nierelatywne wartości. Pomaga ona odnaleźć sens życia, występuje bowiem jako czynnik w swoisty sposób eksplikujący obraz świata oraz korespondujący z jednymi z najistotniejszych potrzeb człowieka, tj. potrzebą sensu życia i potrzebą transcendencji. Tak więc religia w sobie tylko właściwy sposób aksjologicznie porządkuje ustosunkowanie się człowieka do świata, rzeczy i ludzi, z nim samym włącznie⁵.

Poszukując satysfakcjonujących odpowiedzi na pytania o skuteczność edukacji, nie sposób nie nawiązać do innowacyjnych metod nauczania⁶. Wydaje się bowiem, iż współcześnie bardziej niż kiedykolwiek dotąd, powinno się dążyć do rozwijania wszystkich właściwości kory mózgowej oraz mechanizmów percepcyjnych mózgu⁷, także a może przede wszystkim w kontekście edukacji religijnej, której to potencjał może znacząco przychylić się do przełamania kryzysu wartości. Według T. Buzana narzędziem do zrozumienia obecnej sytuacji oraz wyznaczenia realistycznej wizji przyszłości pozostaje niezmiennie czynnik

⁴ Zob. A. Kiciński [red.], *Korelacja nauki religii katolickiej z edukacją szkolną*, Lublin 2011.

⁵ Por. M. Zajac [red.], *Katecheza w szkole współczesnej*, Lublin 2010.

⁶ Proponowane w artykule metody innowacji pedagogicznych, tj. przyspieszone czytanie ze zrozumieniem, notowanie nieliniowe oraz techniki pamięciowe wspierają naturalne procesy uczenia się, umożliwiając każdemu uczniowi indywidualny rozwój.

⁷ Por. T. Buzan, *Rusz głową*, Warszawa 2014, s. 266-267.

kognitywny⁸. Wielokierunkowe i synergiczne myślenie, w tym także to religijne, konstytuuje nadzieję na lepszą przyszłość⁹.

2. Innowacje pedagogiczne

Wspominane innowacje dydaktyczne wpisują się w coraz powszechniejszą świadomość, iż intelekt stanowi fundamentalny kapitał ludzki¹⁰, zarówno w kontekście jednostkowym jak i społecznościowym. Człowiek biegły intelektualnie potrafi zaktywizować wielopoziomowe myślenie synergiczne, tym samym tworząc nowe niezliczone schematy i paradygmaty rozumowania. Tak rozumianą swobodę intelektualną mogą i powinny konstytuować narzędzia takie jak: techniki pamięciowe, notowanie nieliniowe oraz szybkie czytanie ze zrozumieniem. Tworzą one automatyczną, dynamiczną oraz samonapędzającą się spiralę sprzężenia zwrotnego, ilustrującą i charakteryzującą wrodzone właściwości mózgu¹¹. Co więcej, wyznaczają one płaszczyznę myślenia wielokierunkowego, implikującego tym samym nie tylko zwiększenie wydajności intelektualnej, ale także efektywności procesu uczenia się. Religijne myślenie wielokierunkowe wspomaga wszystkie rodzaje aktywności intelektualnej¹². Znajomość technik szybkiego czytania, mnemotechnik czy notowania nieliniowego¹³, zwiększa możliwości percepcyjne jednostek, podnosząc ich ogólną wydajność intelektualną. Implementacja wymienionych narzędzi do edukacji religijnej, wzmocni jej funkcję wspomagającą rozwój. Co więcej, właściwe kształtowanie myślenia religijnego ma wyjątkowe znaczenie w tworzeniu przestrzeni i płaszczyzny dialogu inter- oraz intrapersonalnego, międzykulturowego czy ponadkonfesyjnego. Nie sposób zatem przecenić tak ważkiego aspektu w edukacji religijnej, która oprócz waloru stricte kognitywnego, zawiera równie istotny: wychowawczy, kształtujący postawy oraz determinujący ich jakość. Świadome stymulowanie pamięci i/lub kreatywności poprzez mindmapping, techniki pamięciowe czy szybkie czytanie, zawsze wpływa także na drugą funkcję.

Dotychczas na międzynarodowej arenie naukowej podejmowano badania dotyczące skuteczności szybkiego czytania, technik pamięciowych czy mind mappingu. Czołowym badaczem eksplorującym wspomniane obszary jest Tony

⁸ Por. T. Buzan, tamże, s. 3-20.

⁹ Por. T. Buzan, *Mapy twoich myśli. Mindmapping, czyli notowanie interaktywne*, Łódź 2003, s. 272.

¹⁰ T. Buzan, *Brain Power for Kinds*, New York 1991, s. 20-25.

¹¹ Por. tamże, s. 266.

¹² Por. T. Buzan, *Brain Training*, New York 2010, s. 50-85.

¹³ Por. N. Minge, K. Minge, *Techniki samorozwoju, czyli jak lepiej zapamiętywać i uczyć się szybciej*, Warszawa 2012, s. 21-29.

Buzan. Liczba jego publikacji książkowych jest imponująca – ponad 82 pozycje. Wszystkie dotyczą efektywnej pracy intelektualnej. Na gruncie polskim nie ma naukowców zgłębiających kogniwytykę w aspekcie wykorzystywania wspomnianych narzędzi. Na rynku wydawniczym dostępne są książki popularnonaukowe najczęściej w formie poradników lub podręczników do trenowania poszczególnych umiejętności.

Co więcej, nikt dotychczas nie podjął prób implementacji technik szybkiego czytania, mnemotechnik i notowania nieliniowego do edukacji religijnej. Nikt także nie zbadał zależności pomiędzy wykorzystywaniem tego rodzaju innowacyjnych narzędzi dydaktycznych a efektywnością nauczania treści o charakterze religijnym. Podejmowane są w literaturze naukowej kwestie metod aktywnych oraz ich wpływu na efektywność kształcenia. Jednak innowacyjne techniki będące w obszarze zainteresowań omawianego projektu stanowią istotną lukę w pedagogice religii. Brak badań w tym obszarze jest przyczynkiem do podjęcia zagadnienia. Na gruncie polskiej dydaktyki i metodyki, także tej dotyczącej obszaru nauczania religijnego, nie korzysta się z innowacyjnych technik typu: szybkie czytanie, notowanie nieliniowe¹⁴ czy mnemotechniki. Stąd ich pionierskość. Nowatorskość badań wynika także z samego faktu istnienia luki badawczej oraz charakteru eksplorowanych technik nauczania, wykorzystujących neuropsychologiczną wiedzę na temat procesów uczenia się. Słusznym wydaje się postulat, że przygotowane programy edukacyjne zogniskowane być powinny na kształtowaniu umiejętności służących zdobywaniu wiedzy, wyszukiwaniu i korzystaniu z informacji, przy jednoczesnym efektywnym ich zapamiętywaniu i przetwarzaniu. Dzięki temu stworzą one przestrzeń dla wszechstronnego rozwoju procesów poznawczych, akceleracji rozwoju percepcyjności poprzez wzmożony trening koncentracji uwagi, pamięci wzrokowej i słuchowej. Z uwagi na obszar nauczania i kształtowania myślenia religijnego podjęte wysiłki z pewnością przyczynią się także do przybliżania wartości etycznych, moralnych oraz postaw pro społecznych.

Zalewa nas mnogość przygnębiających informacji o stanie globalnej ekonomii, środowiska naturalnego i polityki. Do tego kanonu dodałabym jeszcze te dotyczące stanu ludzkiego ducha i kryzysu wartości. Wydaje się, że narzędziem do zrozumienia obecnej sytuacji oraz wyznaczenia realistycznej wizji przyszłości pozostaje niezmiennie czynnik kognitywny. Okazuje się, że to nie faktor ekonomiczny, polityczny, czy nawet psychologiczny. Funkcje poznawcze mózgu, których moc, może i powinna być multiplikowana przez wspomniane

¹⁴ W podręcznikach do nauki języka angielskiego wyd. Pearson i Oxford sporadycznie pojawiają się mapy myśli w formie gotowych schematów do uzupełnienia przez ucznia. Brak tam jednak teoretycznego komentarza, który umożliwiałby poznanie techniki wykonywania tego rodzaju notatek oraz przyczynił się do rozbudzenia motywacji wewnętrznej, skłaniającej do wykorzystywania jej także w innych obszarach wiedzy.

innowacyjne narzędzia, a także wielokierunkowe i synergiczne myślenie, w tym także to religijne, może konstituować nadzieję na lepszą przyszłość¹⁵.

Implementowanie do edukacji religijnej: przyspieszonego czytania, mnemotechnik czy notowania nieliniowego może mieć daleko idące reperkusje. Po pierwsze wpiszą się one w perspektywę rewolucji intelektualnej zataczającej coraz szersze kręgi. Osoby, które zapoznają się teoretycznie i praktycznie z wymienionymi technikami, otrzymają szansę zrozumienia natury swej inteligencji, a tym samym wspierania jej wszechstronnego rozwoju, co wpisuje się w coraz powszechniejszą świadomość, iż intelekt stanowi fundamentalny i główny kapitał ludzki, zarówno w kontekście jednostkowym jak i społecznościowym. Jak podkreśla T. Buzan człowiek biegle intelektualnie potrafi zaaktywizować wielopoziomowe myślenie synergiczne, tym samym tworząc nowe niezliczone schematy i paradygmaty rozumowania. Tak rozumianą swobodę intelektualną mogą i powinny konstituować narzędzia takie jak: techniki pamięciowe, notowanie nieliniowe oraz szybkie czytanie ze zrozumieniem. One to bowiem tworzą automatyczną, dynamiczną oraz samonapędzającą się spiralę sprzężenia zwrotnego, ilustrującą ale też i charakteryzującą wrodzone właściwości mózgu¹⁶.

Ponadto, z psychologicznego i pedagogicznego punktu widzenia, stwierdzenie że skuteczna edukacja prowadzi do nauczenia się, można następująco sparafrazować: skuteczna edukacja doprowadza do memoryzacji nowych informacji, z drugiej – umożliwia ich późniejsze przypominanie. Pamiętanie, czyli magazynowanie ich w pamięci, nie jest tożsame z potencjalnością do przypominania ich sobie.

To dlatego właśnie dezyderat o edukację skuteczną, czyli taką która prowadzi do zapamiętania nowych informacji i ułatwia późniejsze ich sobie przypominanie, opierają się na wynikach badań psychologicznych¹⁷ oraz neurobiologicznych nad procesami pamięci i uczenia się. Skuteczna edukacja, także religijna możliwa jest tylko wtedy, gdy uwzględnia się wnioski płynące z rezultatów tychże badań oraz aktualizowane metody zarówno nauczania jak i uczenia się.

Co więcej wyznaczają one płaszczyznę wmyślenia wielokierunkowego, implikującego tym samym nie tylko zwiększenie wydajności intelektualnej, ale także efektywności procesu uczenia się. Myślenie wielokierunkowe wspomaga wszystkie rodzaje aktywności intelektualnej¹⁸.

Człowiek sprawny intelektualnie w sposób świadomy korzysta z zasobów pamięci oraz kreatywności. Pamięć bowiem służy odtworzeniu przeszłości w te-

¹⁵ T. Buzan, *Mapy twoich myśli. Mindmapping, czyli notowanie interaktywne*, Łódź 2003, s. 272.

¹⁶ Por. tamże, s. 266.

¹⁷ Zob. J. Anderson, *Uczenie się i pamięć. Integracja zagadnień*, Warszawa 1998.

¹⁸ Por. T. Buzan, *The Brain Book*, New York 1993, s. 15-40.

rażniejszości, a kreatywność rzutuje analogiczną konstrukcję umysłową z terażniejszości w przyszłości¹⁹.

Wydaje się, że współcześnie bardziej, niż kiedykolwiek dotychczas, należy dążyć do rozwijanie wszystkich właściwości kory mózgowej oraz mechanizmów percepcyjnych mózgu²⁰, także a może przede wszystkim w kontekście edukacji religijnej, której to potencjał może znacząco przychylić się do przełamania kryzysu wartości.

Co więcej, jednostki wykorzystujące naturalne, synergetyczne zdolności mózgu, tworzyć będą sprawne intelektualnie rodziny. Do kanonu cech je wyróżniających należeć powinny wartości takie jak: miłość, wyrażająca się w twórczej trosce o wielopoziomowy rozwój, kreatywność i naukę jako wartości same w sobie. Stąd już tylko krok do sprawnych intelektualnie organizacji, takich jak szkoły, uniwersytety czy korporacje kierujące się tymi samymi wartościami, zasadami, wizjami i celami, co rodziny. Idąc dalej, sprawne intelektualnie rodziny i organizacje stworzą podwaliny tożsamesgo społeczeństwa²¹.

Istnieje wiele metod uczenia. Jedne z nich odznaczają się wysoką skutecznością, inne bardzo znikomą. Dominującym stylem przekazywania wiedzy, najczęściej wykorzystywanym jest tzw. uczenie nadzorowane. Polega ono na podawaniu sieci przykładów uczących i dokonywaniu porównywania udzielanych na wyjściu odpowiedzi z odpowiedziami założonymi *apriori*. Po wyznaczeniu wielkości błędu, rozumianego jako rozbieżność między rzeczywistością a pożądaną odpowiedzią, dokonywane są zmiany w wagach połączeń między jednostkami według odpowiedniego algorytmu. Zmiany te zwiększają szanse aktywacji jednostek poświadczanych i zmniejszają prawdopodobieństwo aktywacji niepoświadczanych. Cykl uczenia powtarzany jest tak długo, aż wpojona w ten sposób wiedza osiągnie zadowalający poziom.

Z powyższego wynika zatem pytanie, czy nauczanie i uczenie się mają przypominać proces wyłącznie transmisyjny? Czy uczenie nadzorowane podnosi czy raczej obniża jakość edukacji religijnej? Autorytarny i nadzorowany proces nauczania religijnego wydaje się stać w sprzeczności z myśleniem wolnym, wielokierunkowym i wielopłaszczyznowym. Co więcej, model ten traci nie tylko na skuteczności, ale i atrakcyjności. Tym samym, edukacyjny potencjał drzemający w poznaniu religijnym, ulega degradacji. Zasadnym wydaje się więc dezyderat o edukację religijną przyjazną mózgowi oraz wyposażenie słuchaczy w ciągle jeszcze innowacyjne na gruncie polskim narzędzia takie jak: szybkie czytanie, mnemotechniki i notowanie nieliniowe, podnoszące wydajność pracy intelektualnej.

¹⁹ Por. tamże.

²⁰ Por. tamże, s. 120-130.

²¹ Por. tamże, s. 269-271.

Czym zatem jest ludzka wiedza, szczególnie ta religijna? Co konstytuuje jej fundament? Udzielając odpowiedzi na tak sformułowane pytanie, stwierdzić należy, iż jest to pamięć²², szczególnie tzw. długotrwała, a wiedza religijna stanowi fragment wiedzy ogólnej, podlegając tym samym jednakowym prawidłowościom funkcjonowania. Tym samym kształtowanie pamięci w oparciu o mind mapping oraz mnemotechniki²³ wydaje się nader uzasadnione.

Począwszy od lat 70. XX wieku, w psychologii poznawczej, a z czasem również na gruncie kognitywistyki i neuronauki toczy się spór o status wyobraźni oraz jej rolę w kształtowaniu wiedzy. Istotę problemu stanowi brak odpowiedzi na pytanie, czy wyobraźnia, jest fenomenem, czy epifenomenem umysłowym. Innymi słowy, czy wyobrażenie sobie np. słonia powstaje w wyniku aktywizacji zmagazynowanego w pamięci jego analogowego lub cyfrowego obrazu, czy jest rezultatem sekwencji operacji umysłowych wykonanych na sądach (*propositions*) typu: „jest ogromny”, „ma długą trąbę”, „porusza się powoli”. One to generują iluzję „umysłowego widzenia”. Spór dotyczy więc tego, w jaki sposób informacja dotycząca świata jest kodowana w umyśle. Czy za pomocą jednego kodu w postaci sądów; dwóch: sądów i wyobrażeń zwanych inaczej logogenami i imagenami, czy może trzech: sądów, wyobrażeń i modeli umysłowych? Obecnie badacze, a zwłaszcza tzw. neuronaukowcy, skłaniają się w stronę idei, zgodnie z którą mózg koduje wiedzę za pomocą różnych systemów. Do zbieżnych wniosków dochodzą również teoretycy zajmujący się problematyką komunikowania wiedzy. Współczesna cywilizacja tworzy piętrzącą się falę obrazów. Słowo wiodące dotąd prym w przekazie kulturowym zostało zdetronizowane. Okazuje się jednak, że masa otaczających obrazów nie jest deprimująca poznawczo. Przeciwnie, ludzie coraz lepiej radzą sobie z rozumieniem obrazów. Tym samym wiedza tkwi nie tylko w tekstach. Jej żywotnym nośnikiem są również, a być może nawet przede wszystkim obrazy. Ta forma jej kodowania jest nie tylko bardziej pierwotna, ale także równie pojemna semantycznie, jak słowa²⁴.

Tym samym nie sposób odmówić wiedzytwórczego charakteru technikom pamięciowym²⁵. Dla wyjaśnienia ich działania Amerykański Instytut Badania Pamięci w Nowym Jorku wprowadził następujące równanie:

$$\text{OBRAZ} + \text{AKCJA} = \text{PAMIĘĆ}$$

²² Por. A. Baddeley, *Pamięć. Poradnik użytkownika*, Warszawa 1998, s. 30-45.

²³ Por. E. Czerniawska, *Niezwykłe osiągnięcia pamięciowe: wrodzone czy wyćwiczone?*, [w:] Czerniawska E. [red.], *Pamięć. Zjawiska zwykłe i niezwykłe*, Warszawa 2005, s. 221-266.

²⁴ Por. M. Żylińska, *Neurodydaktyka, czyli nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Gdynia 2013, s. 20-27.

²⁵ P. Bąbel, A. Baran, *Trening pamięci. Projektowanie, realizacja, techniki, ćwiczenia*, Warszawa 2011.

Opisuje ono mechanizm zapamiętywania²⁶. Cywilizacja zachodnia oddała prym logicznemu myśleniu. Tymczasem nie wyczerpuje ono zasobów intelektualnych ani pamięciowych. Umiejętnie wsparte wyobraźnią zyskuje na efektywności²⁷. Wydaje się to szczególnie ważne w edukacji religijnej z uwagi na model racjonalności rozumowania religijnego. Wartym podkreślenia zdaje się także fakt specyfiki języka religijnego, mogącego nastęrczać trudności nie tylko w rozumieniu, ale przede wszystkim zapamiętaniu i odtwarzaniu przyswojonej wiedzy. Wykorzystanie notowania nieliniowego i/lub mnemotechnik może znacząco podnieść jakość wysiłku intelektualnego w omawianej dziedzinie.

Zakończenie

Edukatorzy, nauczyciele, pedagodzy, ale także dziennikarze, działacze społeczni czy politycy domagają się edukacji skutecznej, ale każdy tę skuteczność inaczej rozumie. Wiele osób utożsamia edukację efektywną z edukacją atrakcyjną. Takie przekonanie wydaje się być dość powszechnym i z pewnością jest przyczynkiem do stosowania tzw. metod aktywizacyjnych. Czynią one edukację atrakcyjniejszą, ale nie zawsze skuteczniejszą. Bowiem właściwym efektem skutecznej edukacji jest rezultat, czyli to czego słuchacz się nauczył. Aby wynik nauki był zadowalający potrzeba powiązania nauki i doświadczenia, ponieważ stanowią one integralną całość. Innowacje pedagogiczne zaprezentowane w artykule konstytuują pragmatyczne narzędzia owej integralności. Pod naciskiem zalewającego nas różnymi i niejednokrotnie agresywnymi bodźcami i informacjami świata pytania o jakość nauki przesuwają się w centrum teoretycznego, praktycznego i aksjologicznego zainteresowania. Dezyderat o wartościowe wyzwania dla autonomicznego myślenia i działania zgodnego z obiektywnymi wartościami wydaje się coraz bardziej przybierać na sile i znaczeniu.

Przyspieszone czytanie ze zrozumieniem, mind mapping i mnemotechniki stwarzają przestrzeń kreatywności, samodzielności i odpowiedzialności – samodzielnej oraz współdzielonej z innymi – oraz zdolność do współpracy, które to warunkują świadome przewyciężanie problemów życiowych, kryzysu wartości oraz wspierają w poszukiwaniu rozwiązań na drodze do radzenia sobie z wymaganiami przyszłości.

Dzięki temu, że omawiane metody uwzględniają to, aby na początku procesu dydaktycznego znajdowało się badanie i odkrywanie oraz opierają się na zdobyczach współczesnej nauki, m. in.: biologii zachowań, neurologii, psychologii i pedagogiki, w tym szczególnie neurodydaktyki, umożliwiają one naukę

²⁶ Por. T. Buzan, *Pamięć na zawołanie*, Łódź 2003, s. 10.

²⁷ Por. B. Boral, T. Boral, *Techniki zapamiętywania*, Warszawa 2013, s. 11, 38.

komplementarną z naturalnymi możliwościami mózgu oraz naukę polisensoryczną²⁸, tak aby osiągać jak najwyższą efektywność.

Streszczenie

Celem artykułu jest wskazanie na innowacje pedagogiczne takie jak: przyspieszone czytanie ze zrozumieniem, mnemotechniki oraz notowanie nielinearne jako narzędzia mające służyć podnoszeniu efektywności procesu dydaktycznego, zwłaszcza w odniesieniu do edukacji religijnej. Ze względu na jej specyfikę wyrażającą się w jej sferze formacyjnej ma ona szansę przyczynić się do przełamania kryzysu aksjonormatywnego dotykającego coraz młodsze pokolenia.

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja, skuteczna edukacja, mnemotechniki, przyspieszone czytanie, notowanie nielinearne, wartości, wychowanie

Abstract

Efficient religious education as an axonorative tool

The aim of the article is to indicate on pedagogical innovations as: fast comprehension reading, memory techniques and mind mapping as tools, which should help teachers to improve the effectiveness of didactic process, especially the religious one. Because the religious education has its particular formation aspect it can be essential in breaking the axonorative crisis.

KEYWORDS: education, efficient education, memory techniques, fast reading, mind mapping, values, up-bringing

²⁸ Por. A. Forzpańczuk, *Koncentracja. Skuteczny trening skupiania uwagi*, Warszawa 2015, s. 54-93.

Bibliografia

- Anderson J., *Uczenie się i pamięć. Integracja zagadnień*, Warszawa 1998.
- Baddeley A., *Pamięć. Poradnik użytkownika*, Warszawa 1998.
- Bąbel P., Baran A., *Trening pamięci. Projektowanie, realizacja, techniki, ćwiczenia*, Warszawa 2011.
- Boral B., Boral T., *Techniki zapamiętywania*, Warszawa 2013.
- Buzan T., *Pamięć na zawołanie*, Łódź 2003.
- Buzan T., *Rusz głową*, Warszawa 2014, s. 266-267.
- Buzan T., *Mapy twoich myśli. Mindmapping, czyli notowanie interaktywne*, Łódź 2003.
- Buzan T., *The Brain Book*, New York 1993.
- Buzan T., *Brain Power for Kinds*, New York 1991.
- Buzan T., *Brain Training*, New York 2010.
- Czerniawska E., *Niezwykłe osiągnięcia pamięciowe: wrodzone czy wyćwiczone?*, [w:] Czerniawska E. [red.], *Pamięć. Zjawiska zwykłe i niezwykle*, Warszawa 2005, s. 221-266.
- Dobrenko K., *Adolescencja jako czas przejmowania inicjatywy za własny rozwój*, [w:] E. Sokółowska [red.], *Psychologia wspierania rozwoju i kształcenia*, Warszawa 2013, s. 132-146.
- Forzpańczuk A., *Koncentracja. Skuteczny trening skupiania uwagi*, Warszawa 2015.
- Kiciński A. [red.], *Korelacja nauki religii katolickiej z edukacją szkolną*, Lublin 2011.
- Minge N., Minge K., *Techniki samorozwoju, czyli jak lepiej zapamiętywać i uczyć się szybciej*, Warszawa 2012.
- Słotwińska H., *W poszukiwaniu nowych metod katechetycznych 2006*, Lublin 2006.
- Zajac M. [red.], *Katecheza w szkole współczesnej*, Lublin 2010.
- Żylińska M., *Neurodydaktyka, czyli nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Gdynia 2013.